

*Александър Христов**

ЕЛИН-ПЕЛИНОВИТЕ „СЪЧИНЕНИЯ“ (1938–1942): ПОЯВА, НЕТОЧНОСТИ, ЗНАЧЕНИЕ

Aleksandar Hristov

ELIN PELIN'S "WORKS" (1938–1942): PUBLICATION, INACCURACIES, SIGNIFICANCE

Elin Pelin's first collected works show a side of the writer we rarely acknowledge, as it is mostly referred to as a "characteristic" of some of his books. In the five volumes of his first collected works he presents himself as an author of cycles. The present paper draws several conclusions from reading those five volumes, from various "mistakes" (made by the publishing house or/and by the press), as well as from the way we perceive his style, his writing, and his capabilities.

Keywords: *Elin Pelin; collected works; cycles; publication; inaccuracies; significance.*

В Елин-Пелиновите първи събрани съчинения се забелязва способност на писателя, на която рядко се обръща внимание, тъй като най-често се описва като „особеност“ на отделни негови книги. В петте тома на съчиненията той се представя като автор на идейни цялости. В настоящата статия се достига до изводи, които произтичат от наблюдения върху петокнижието, върху „грешките“ (допуснати и от издателството, и в пресата), върху начина, по който възприемаме произведенията, стила, творческите възможности на Елин Пелин.

Ключови думи: *Елин Пелин; събрани съчинения; цикли; поява; неточности; значение.*

Характерни за Елин-Пелиновите произведения са силното взаимопроникване на композиционните елементи, „единството на компонентите“ (Панова 1988: 68), както и естетически пресъздадената и концентрирана изразена представа за хармоничност на битието, предадена чрез стилово маркирана „яснота“, постигането на „равновесие“ при взаимодействията между разнотипните противопоставяния, чрез които се изобразява сложността на съществуването¹. Твърдението „конспектира“ написаното за образците в неговото творчество, но в същото време изглежда митологизиращо и неточно: как можем да търсим или да виждаме (стремежа му към) „баланс“ или „мяра“, когато в пълнокръвното му участие в литературата ни, най-вече при писателските му решения през различните десетилетия, сякаш се наблюдава несистематичност; как да четем под обединението на авторското име ранните разкази, повестите заедно с последвалите ги българановски игри, т.нар. „импресии“, уж случайните опити в поезията, фейлетоните, злободневните закачки. При нарочното им изброяване с оглед на художествените им особености те могат да ни се сторят неясни и необясними (не като отделни текстове, а в съвкупността си)².

* **Александър Христов** – ас. д-р, катедра „Българска литература“, Филологически факултет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, aleksandarhristov@gmail.com.

¹ „Многогранната двоичност в светоотношението“ (Георгиев 2018: 259) на писателя е разчетена ненадминато от Никола Георгиев.

² Във връзка с формите, с които творецът нерядко си служи, уместно е да се припомни и текстът на Радосвет Коларов „Автореминисценциите и проблемът за лирическата памет“. Според изследователя

Уместно е да се спре и да се зададе въпросът, без който сякаш не е възможно да се продължи: как процедираме с всички творби, които не са канонизирани, но са дело на класика, къде е мястото им в представата ни за писателя. За целта удачно изглежда на първо време да се потърси момент от биографията на Елин Пелин, в който т.нар. „певец на българското село“ да събира (или да се опитва да обедини) множеството си творчески лица – ако не всичките, с пресичания и разминавания между техните черти, то поне избраните от него за знакови, представителни. Отличително се оказва при така фиксираната задача препрочитането на първия авторов петтомник.

Писателят преподрежда творбите си в „Съчинения“³. Отпечатано в периода 1938–1942 г., петокнижието представлява автоантология. В нея са поместени „единства“ от произведения. С нея Елин Пелин извлича и подчертава многостранно физиономичното от/в творчеството си. Посочва как да бъде четен или поне задава началните параметри за по-нататъшни изследвания на писателските литературни „превъплъщения“. При (по-точно след) отпечатването на „Съчинения“ и „личността на автора, изявяваща се като, в немалка степен – изследовател на самия себе си, пред(о)ставя, и то на определена дистанция от себе си, свой определен и завършен образ“ (Кръстева 2019). Ако все пак приемем, че създава нееднотипни текстове, които не подлежат на съвместяване, за да се изгради завършен образ, излизането на персоналната антология (с цялата условност при употребата на термина в случая) служи да посочи Елин-Пелиновите художествени търсения, зададени в самото начало, още при избора на псевдоним⁴. Томовете показват възможността за вторично „подреждане“. С тях всъщност той се представя като автор на концептуални цялости, макар на „по-късен етап“ от живота си (въпреки че сложният нелинеен процес, намерението, независимо дали е осъзнато, да създава единства от произведения, започва да се проявява по-рано). А в същото време първите коментари в пресата сигнализират за стремежа на Елин Пелин голяма част от неговите завети да се включат в по-обемни текстове и идейно обединени корпуси.

През 1938 г. вестник „Литературен глас“ отбелязва 60-годишнината на класика в специален брой. Писателят е роден през 1877 г. Навършва 60 през 1937 г. Ако оставим грешката, резултат от репродуциране на неточни данни, освен въвеждаща биографична бележка, спомени, интервю и статии в броя е поместен и послесловът към първия том от „Съчинения“.

Планът за „Съчинения“ не съвпада с крайния резултат, ако съдим по послеслова на Тодор Боров, главен съучастник в начинанието по публикуването на петокнижието. В текста на Т. Боров изданието е наречено цялостно и автентично, въпреки че думите му са пожелателни. Дотогава са завършени само три от томовете. Очаква се четвъртият да представи романа „Нечиста сила“. Глава от него – под заглавието „Наказан от грях“ – излиза и във вече споменатия брой на вестник „Литературен глас“. Отделно е трябвало да се появят и „природни картини и описания (Черни рози), детски произведения, стихове, може би – статиите“ (Боров 1938а: 5). Както се подразбира, представата за лирическото от/в природните описания се отнася към стихотворенията в проза. Цикълът „Черни рози“ става част от изданието през 1942 г., докато останалите изброени жанрове и типове текстове не намират място в „Съчинения“. С други думи, не се появява предвиденото. Причините за „отпадането“ на творби (и томовете) вероятно са и нелитературни. Втората световна война, последвалите промени в общественния строй, политическата ситуация у нас допринасят да се прекъсне работата или поне да не доведе до „очакваното“. Факторите, които повлияват върху проекта, върху неговото „непълно“ (спрямо планираното) осъществяване, имат явни и неявни отражения върху процеса по изготвянето на томовете, но по-удачно за момента изглежда да се вгледаме в резултата.

Елин Пелин моделира, като съчетава лирическо и епическо; миниатюрист е; с типологично лирически усет за детайла; възпроизвежда фрагменти от свои предходни произведения в нови – като дори когато трансформира възпроизведеното, запазва неговата семантична структура; извлича част от творбата, за да я интегрира отново, в нов текст, като става дума най-често за ненарочно „цитиране“, т.е. за прояви на авторската вербална памет (Коларов 2016: 97–130).

³ По темата за подялбата в „Съчинения“ (и за влиянието на д-р К. Кръстев) пише и Д. Михайлов (Михайлов 2021).

⁴ Р. Коларов коментира избора на псевдоним и как „избраното ново име“ може да послужи за вход в (и огледало на) Елин-Пелиновото художествено аз (Коларов 2016: 9–43).

В послеслова четем още, че „Пепел от цигарите ми“ ще е част от хумористичните творби заедно с „Пижо и Пендо“. Във варианта на текста на Т. Боров от том първи от 1938 г. уточненията на заглавията в скоби („Черни рози“, „Пепел от цигарите ми“) липсват, но цитираният тук текст от „юбилейния“ брой на в. „Литературен глас“, списван от Д. Б. Митов, е идентичен с поместения по-късно в „Елин Пелин в българската критика“.⁵ Явно написаното се репродуцира от „посветения“ брой и затова грешката се пренася после и в сборника. Очевидно не е използван действителният послеслов от „Съчинения“. В крайна сметка: Д. Б. Митов или Т. Боров, поставилият в скоби заглавията, явно не знае или не помни, че част от произведения от ранния сборник („Пепел от цигарите ми“) са редактирани, премислени, препубликувани в две по-късни книги на писателя (в „Черни рози“ и „Пижо и Пендо“).

Така или иначе, в послеслова многократно се изтъква, че томовете с белетристика от 1904 г. и 1911 г. са изцяло преработени от автора им и още: „На пръв план значи са разказите, може би най-важната част от творчеството му, и несъмнено най-високо ценените от публиката работи на Елин Пелин“ (Боров 1938б: 202)⁶. Оценката на „публиката“ е известна и на писателя, но впечатление прави, че само идейни цялости намират място в окончателното съдържание на петтомника. Последните два тома, в които попадат по два цикъла, се забавят. Излизат едва през 1942 г. – вероятно заради претърпялото неуспех завършване на романа „Нечиста сила“⁷. Не се откриват отзиви за тях, но както и Т. Боров споменава, ясно е все пак кои текстове са много по-добре приети. Времето на тяхното отпечатване и ред издателски неточности допринасят те да не се възприемат като нова, редактирана част от петокнижието. Първоначалната рецепция спомага да се заформи и общата представа за писателя, с ракурсите, през които мислим за него. Доказателства за тезата, че първите знакови отзиви рефлектират многостранно, се откриват неведнъж в статиите от Елин-Пелиновия брой на „Литературен глас“ от 1938 г.⁸

Но „неточностите“ (около петокнижието) не са само вестникарски. Издателство „Хемус“ публикува „Съчинения“ и едновременно циклите, които последните два тома включват, самостоятелно. Така, в резултат от публикуването им в томовете и отделно в книги, изглежда, че се стига до ред други недомислия. Номерацията на изданията на четвърти и пети том например не отговаря на действителността.

Ситуацията при четвърти том е следната. „Под манастирската лоза“ и „Аз... ти... той...“ излизат самостоятелно през 1936, 1940 и 1942 г. Според библиотечни каталози няма първо и второ издание на четвърти том, в който двата цикъла да са включени. Често се описва, че има директно трето, тъй като така е упоменато в издателското каре. Недоразумението е лесно решимо: първото издание на тома е от 1942 г. То няма как да е трето. Броят се изданията на отделните книги от 1936 и 1940 г., т.е. публикуването на циклите се брои всеки път и така се посочва без значение как се отпечатва – в том от „Съчинения“ или самостоятелно. Двете книги се печатат (или поне се разпространяват) и подшити, в общо книжно тяло с твърди корици. Така се появяват „Аз... ти... той...“ и „Под манастирската лоза“ например през май 1940 г., въпреки че издателските карета са в края на отделния цикъл. При издания като посоченото липсва титула, посредством който се обозначава и принадлежността на том към „Съчинения“. Освен варианта с твърди корици има и различен вариант с „намален“ („джобен“) формат, предварително уговорен с автора⁹. По същото време започва да се тиражира и да се налага изменено графично заглавие на „Аз... ти... той...“ – местоименията са оставяни без препинателни знаци (на кориците, по титулите и издателските карета) или са отделяни със запетаи (в последвали издания).

⁵ За сравнение вж. вариантите на текста (Боров 1938а: 5–6); (Боров 1938б: 202–205); (Боров 1977: 140–148).

⁶ Във варианта от 1938 г. към „най-високо ценените творби“ на писателя са добавени и повестите (Боров 1938а: 5), тъй като текстът, при публикуването му във вестника, вече се отнася не само до първия том, а изобщо до Елин-Пелиновите завети.

⁷ През същата година се печата и ново издание на „Китка за юнака“.

⁸ Текстът на М. Дилянков е красноречив пример (Дилянков 1938: 7).

⁹ Договорите са поместени в Литературен архив. Т. 4. Елин Пелин (Елин Пелин 1972: 55).

„Хемус“ обаче „брои“ различно при петия том. При него се „прескача“ от първо на четвърто издание. Всъщност отбелязването като четвърто издание на том пети е второ. Разминаването произтича от факта, че „Черни рози“ и „Пижо и Пендо“, които са поместени в тома, имат други две издания от 1942 и 1944 г., които все пак се „зачитат“ от „Хемус“ съответно като второ и трето. За „Черни рози“ се мисли, пише се и днес, че след 1928 г. влиза единствено в общи и събрани съчинения. Последвалите две (нека се подчертае) самостоятелни издания не са отбелязвани. „Хемус“ ги публикува и ясно упоменава в карето на последната страница при изданието от 1942 г., че то е второ. Но следва нова грешка при колите на дъното на листа: взето е „маркирането“ им от петия том на „Съчинения“, който тогава явно вече е готов да се появи. При недоглеждането колите са съпътствани от „Елин Пелин V“. Възможно е, разбира се, пропускат да е печатарски, да липсва при част от тиража. Така или иначе, ако се съди по издателските карета и по фактическата наличност на книжните тела, „Черни рози“ излиза първо и самостоятелно през 1928 г. (издателството е „Т. Ф. Чипев“), после пак през април 1942 г. (а оттук насетне издател е „Хемус“), през май същата година вече в петия том на „Съчинения“, при който не се номерира поредността на изданието, и отделно в книга през 1944 г., маркирано като трето издание на цикъла, и пак през 1944 г. във второ издание на тома от „Съчинения“, броено досега като четвърто. Не бива да се забравя, че Елин Пелин редактира творбите от „Черни рози“ (както и всички останали текстове) за петокнижието. „Хемус“ отпечатва неизменно неговия, авторския вариант от 1942 г.

Доколкото може да бъде проверено, изпъстреното с неточности „преброяване“ не е изяснено – нито в библиографските описи, да вземем например най-пълния сред тях – „Български книги“, нито в най-обширната премислена, посветена на Елин Пелин био-библиография, нито в каталозите на някои библиотеки¹⁰. Подробности не се намират в договорите му с „Хемус“. На практика: циклите се публикуват и преиздават във всички възможни варианти (разбира се, и в различни формати) – самостоятелно като книги, но и едновременно подшити в общо книжно тяло като част от томове на петокнижието.

Известно е, че писателят работи с издателството от края на първото десетилетие на миналия век. В краткия договор, който предхожда „Съчинения“ (изготвен през 1937 г., подписан от двете заинтересовани страни), се намира и следната показателна клауза: „Издателството се задължава след всяко изчерпване на някои от книгите на автора да слага под печат ново издание на изчерпаната книга, така че пазарът да не остава лишен от книгата“ (Елин Пелин 1972: 54–56). Тодор Боров явно не е изцяло прав за популярността на част от произведенията. Те се преиздават. По-важно е, че според документа Елин Пелин следва да предоставя творби на „Хемус“ и да отстъпва авторските си права. Целта на издателството се подразбира. Необяснимо е защо не е изяснен досега и въпросът с (номерацията на) изданията. Изясняването на наглед твърде маловажния проблем – с книгите, пропуснати, неналични в паметта ни – е необходимо и заради израза на почит към писателя, към заветите му, но и заради стремежа към литературноисторическа (и интерпретаторска) прецизност.

В текст на Елин Пелин, озаглавен „За това издание“, включен в „Бележки“-те към първия том, пише: „Заех се не да преправям, не да лакирам. Заех се да поправам в тия малки разкази всички волно и неволно допуснати грешки, главно мои, а после и чужди.“ (Елин Пелин 1938: 201). Думите му резонират с послеслова, който следва, с редовете на Т. Боров. Интересно е как писателят „брои“ изданията в кратките си бележки. За него „Летен ден“ (първи цикъл от „Съчинения“) е всъщност сборникът с разкази от 1904 г. и затова нарича първото издание на тома – пето. Независимо как или доколко ще се съгласим с коментара му, второто издание на сборника от началото на миналия век през 1912 г. също е съпроводено от промени. Немаловажни промени. Така и всички издания са различни, а първото и „последното“ (приживе на писателя) – далеч от еднакви.

Изброените факти изглеждат отчасти излишни, в известна степен противоречиви, тъй като „Съчинения“ не показва всички лица на твореца. Липсите са немалки и могат да разколебаят изградената представа за Елин Пелин. А очевидно целта му е друга: да избере единствено цялости от текстове. През 1948 г. във вторите „събрани“ съчинения направените от писателя избори отчасти се преповтарят (но например цикълът „Пижо и Пендо“ отпада). Как той – авторът – подрежда

¹⁰ Споменатите описи (Василева 2002; Панчева 1978) могат да бъдат открити в библиографията.

творбите си, как и защо ги подбира, е симптоматично. „Пълно“ издание, съобразено с неговата воля, с неговата подредба, ако бъде допълнено с „нови“ томове, в които да се поместят останалите му произведения, все още предстои да се появи (като се има предвид, че отделни книги за деца намират, макар и малко по-късно, последните си преподредени и премислени издания).

„Съчинения“ показва Елин Пелин като единен писател и едновременно нескрито подчертава неговата многоликост¹¹. За да се аргументира „крайното“ твърдение, което ни показва какъв е резултатът, какво е значението на петте тома, могат да се вземат за пример и да се разгледат произведенията, които дават „началния тон“ на 4 от циклите, включени в петокнижието. Произведенията са: „Косачи“, „Скорците“, „Отец Сисой“, „Три силуета по Горубленския път“.

„Косачи“ открива първия том с разкази през ранната 1904 г., както и „Летен ден“ (първия цикъл) през 1938 г. „Скорците“ е избраното въведение в поезията от „Черни рози“ от 1928 г. и при всички издания, реализирани приживе на писателя. „Три силуета по Горубленския път“ е новоизбрано начало при „Съчинения“, при първото издание на „Пижо и Пендо“ има различно място в сборника. „Отец Сисой“ изпълнява уводните си функции, без да губи самостоятелността си, и запазва мястото си в „Под манастирската лоза“.

Общото между художествените текстове е натрапчиво. Те са и начални текстове, които дават първите очертания на съответния цикъл. Показателна е близостта им при/в намерението, не и в начина, по който изиграват ролята си на въстъпление.

В и с тях се оповестява, че ще се разказва. Не е въпрос за жанрово маркиране, а за симптоматика в обръщението, във функционалното въвличане на читателя. Можем да приемем, че се наблюдава самоповторителност – ако тя се крие в опита да се изкаже една и съща идея („ще ти разкажа“) – но по-скоро се инкорпорира явно писателско предпочитание. Предпочитание, което, независимо че не повтаря пряко в езиков план, скъсява дистанцията между текста и неговия възприемател. Подчертава се идеята, че художественото ще нараства, тепърва ще се разширява неговото (семантично) поле. В охотното влизане в режим на поддържане на историята вероятно се прокрадва и Елин-Пелиновото неосъзнато желание началото на книгите да влита скрито речеви навик за „вземане на думата“ – с цел да се уговори, че ще се „разказва“.

При ранните сборници „Пепел от цигарите ми“ и „От прозореца“, както и при (заложения като възможност в първия от тях) „Пижо и Пендо“ от първото издание предговорите имат сродни функции. Текстовете въведения при трите книги всъщност си и приличат многозначително. С други думи, Елин Пелин се опитва да изгражда идейни цялости, цикли, малко след началото на творческия си път. За целта в по-ранно време се обръща и към предговора провокация. Предговорът се явява при сборници, които не е успял напълно да подреди, така че да формират достатъчно издържана идейна цялост¹². При „Пижо и Пендо“ едва в „Съчинения“ се достига до смислова текстова единност, която няма нужда от обяснителни и рамкиращи въстъпления. Преди „Черни рози“ (1928) опитите да концептуализира се приближават до успех постепенно, без да го постигат.

С направените уточнения нека да се върнем при „Косачи“, „Скорците“, „Отец Сисой“ и „Три силуета по Горубленския път“. Те задават тона на циклите, от които са част. Тяхната (на циклите) различност изкристализира още тук – в момента, в който се споменава, че ще се разказва:

– *Какво замълча, Благолаж? (...)*

– *Това е приказка, разбираш ли, – рече твърдо Благолажът, и настави: – Защо ти е истината... Да взема да ти разправам... („Косачи“) (Елин Пелин 1938: 8);*

¹¹ Идеята за многоликостта на писателя е на С. Янев. Изследователят нарича Елин Пелин: „Протей, столик Протей“ (Янев 1994: 149).

¹² Интересен е случаят с предговора на „Гори Тилилейски“, останал в архива на писателя, а всъщност изискан от поделите издаването на неговите произведения за деца в края на 40-те години на миналия век. Според спомени Елин Пелин носи в издателство „Народна просвета“ два тома, подредени от него: „Поточета бистри“ и „Гори Тилилейски“. Първият съдържа стихотворения, вторият – приказки в стихове. Забавянето на т.нар. предговор свидетелства, че при събирането на избрани творби в цикли творецът не се нуждае от въведение, защото вероятно е мислил книгите за завършени цикли. Вж. текста на предговора и бележките към него в Литературен архив. Т. 4. Елин Пелин (Ракитин 1972: 103–104).

Най-после го удариха на политика.

– Кажу некоя, бре Пижо!

– Е, що че ти кажем, Пендо!

– Е, па кажи, какви новини научи у градо? („Три силуэта по Горубленския път“) (Елин Пелин 1942б: 78);

Един приятел, който ми пише от странство, между другото пита: „Дойдоха ли скорците?“

Да, дойдоха, драги. Аз ще ти пиша малко повече за тях... („Скорците“) (Елин Пелин 1942б: 9);

Ще ви разкажа някои от неговите приказки, пълни с поучение и дълбока мъдрост. („Отец Сисой“) (Елин Пелин 1942а: 11).

В „Косачи“ се оповестява, че ще се разказват неистини, художествени измислици. С „Три силуэта...“ идва ново време: за хумористична „политика“ и за новини от града. В „Скорците“ ще се пише на приятел, т.е. изповедно, за предвестниците на пролетта, за възприетото от човека (лично-природно). В „Отец Сисой“ се подсказва, че приказките, които предстоят, ще са пълни с поуки, мъдрост. Изразени са четири типа на отношение между художественост (или литературна реалност) и действителност. Характеризира се и говорителят за съответния цикъл.

В първия текст разказвачът намира в „благия лъжец“ алегорична форма на свой идеен двойник, но се забелязва, че изведнъж подобни функции започва да изпълнява и Лазо, тъй като неговите мисли все повече отзвучават и се разслояват в представеното от повествователя. Фокусът пада върху творческото в изказа, не върху приказното или лъжовното сами по себе си, а върху многозначната им полифонична „дифузия“, т.е. върху смисъла и силата на художественния подтик, върху идеята, че словото може да се претворява, да променя, въздейства, формира.

При втория текст се иронизират важните уж теми, които идват от ежедневието, но то е пречупено през диалога на персонажите. Речта предава същностното за Пижо и за Пендо, за думите и за разговорите. Тя е посредник в словесната игра между значимо и незначително. Забелязват се поне три основни плана: хумористичното обсъждане на „новини“, опит за разграничаване на първосигнално и осмислено, важно и маловажно; как субектът се вижда в другия и в словото; а през тях и как възприема и „пречупва“ действителността.

„Скорците“, на свой ред, ясно посочва и вида на посредничеството: лирическият говорител пише „писмо“, т.е. изразява субективното през съзряното и го препредава, вторично охудожествява, като „имитира“ откритост.

Цикълът „Под манастирската лоза“ започва с двойствено портретиране: посочва се скромният мъдрец (който „познава“ добре действителността, узнал е какво тя крие), а през него се изобразява и повествователят. Повествователят се представя първо като изразител на чужди знания и едновременно е субективизиран, за да се подсказже: и той допълнително ще преразказва и охудожествява вече разкритото от свещенослужителя. Постава се нравствената проблематика и отношението към нея.

Отделните „подстъпи“ и „уводи“ на идейните цялости разкриват всъщност как се моделира различното писателско „лице“ и как то се отнася към художествеността, но и към читателя, как се асимилира смисловото нарастване, когато с многозначността си произведенията ни показват обвързаността на природно, индивидуално, социално и универсално – неразривните слоеве на човешкото битие.

При останалите цялости от „Съчинения“, при „Щъркови гнезда“ (втория цикъл и далечен „вариант“ на втория ранен том с разкази), при повестите „Гераците“ и „Земя“ (излезли в общ том¹³), при „Аз... ти... той...“ описанието въвежда в конкретния текст, а при циклите – и предговаря останалите творби. Художествените цялости разчитат на (а заглавията насочват към) извеждането на метафора, която да обозначи идейния заряд. Метафората позволява и подсказ-

¹³ Връзките между „Земя“ и „Гераците“ са нееднотипни, а по темата вече е писано (Василев 2002: 141–154).

ва, че ще се надгражда, ще се разширява. При първите три „текста“ идеалният ред, редът от началото, изразен и чрез отъждествяването му с дървото или с гнездото, се разрушава (по-точно води до разединение, до индивидуално разслояване на „откъснатото“ от общия „корен“, от общия дом¹⁴). „Аз... ти... той...“ ни посочва, че се търси многогласие, което да се „разреди“, през срещата на гледни точки, мисли се за говорителя и за позицията му. При двете повести и двата цикъла се вижда, че вътрешният сблъсък на перспективи за битуване е изведен на преден план, но без да се настоява, че разрешението на конфликта във финалните изречения е „достатъчно“ и единствено възможно.

Петокнижието като цяло подсказва друго: за Елин Пелин след 1942 г. вече може да се мисли като за автор на тематични и текстови цялости. При него не се забелязва едностранно движение до определен стил или до нова поетика. Той не се лишава от възможността да бъде различен, многолик и едновременно – сякаш успява да се запази емблематичното от и в творбите си. Както в рамките на текста се стреми да регулира и да балансира, така и при събирането на творчеството си: не нарастването само по себе си е определящо или търсено, а по-скоро – вътрешно-взаимното изграждане, идейното взаимопроникване, смисловото хармонизиране. А ако опростим значително авторовите „лица“ от томовете, с риск да ги превърнем в етикети, освен познатия ни разказвач на неволи („Летен ден“, „Щъркови гнезда“, повестите), те са следните: осмислящ формите на човешкото поведение хуморист (най-явно при/в „Пижо и Пендо“), незлободневен уж-публицист („Аз... ти... той...“), непроповядващ вещ наставник („Под манастирската лоза“), поставящ нерешимите въпроси поет („Черни рози“). Очевидно е, че с тях няма как да се изчерпи богатството на създаденото от него. Те са заявените в „Съчинения“, в томовете, които е трябвало да „обхванат“ цялото му творчество.

Опитът му да създаде роман (за възрастни, да не забравяме все пак „Ян Бибиян“), е показателен и за стремежа да се представи пред публиката в цялост (както подсказва и изказването на Т. Боров по темата). Стремежът нараства и заради собствения творчески опит, и заради промени в родната литература, в която съжителстват (уж разделени – а всъщност проникващи се взаимно) тенденции, но и заради критиците (като д-р Кръстев например), които пишат за неговите произведения, и заради писателите, които „идват“ след него (като Йордан Йовков например) със своите книги. Към факторите могат да се добавят още (битуването и съучастието в редица и нееднотипни издания и писането на произведения за различни реципиенти, двойственото отношение към книгите му през годините според неговите изказвания и според критическия отзвук), но резултатът, т.е. авторското петокнижие с „избрано“, условно казано, показва, че те се отразяват върху писателя по отношение на характерологичното му оцелостяване.

ЛИТЕРАТУРА

- Боров 1938а:** Боров, Т. Съчинения на Елин Пелин. – В: *Литературен глас*, год. XXI, бр. 414, 5–6. // **Borov 1938a:** Borov, T. Sachinenia na Elin Pelin. – In: *Literaturen glas*, god. XXI, br. 414, 5–6.
- Боров 1938б:** Боров, Т. Съчиненията на Елин Пелин. – В: *Елин Пелин. Съчинения*. Т. 1. Летен ден. София: Хемус, 202–205. // **Borov 1938b:** Borov, T. Sachineniyata na Elin Pelin. – In: Elin Pelin. *Sachineniya*. T. 1. Leten den. Sofia: Hemus, 202–205.
- Боров 1977:** Боров, Т. Съчиненията на Елин Пелин. – В: *Елин Пелин в българската критика*. Пондев, П. (съст. и ред). София: Български писател, 140–148. // **Borov 1977:** Borov, T. Sachineniyata na Elin Pelin. – In: *Elin Pelin v balgarskata kritika*. Pondev, P. (sast. i red). Sofia: Balgarski pisatel, 140–148.
- Василев 2002:** Василев, С. Молебен за нищия. Повестта „Земя“ като социална и нравствено-психологическа драма. – В: *Българската литературна класика. Анализи и интерпретации*. В. Търново: Слово, 141–154. // **Vasilev 2002:** Vasilev, S. Moleben za nishtiya. Povestta „Zemya“ kato sotsialna i npravstvenopsihologicheska drama. – In: *Balgarskata literaturna klasika. Analizi i interpretatsii*. V. Tarnovo: Slovo, 141–154.

¹⁴ А по думите на П. Стефанов, домът и борът са част от „символен ред, в който се мултиплицира представата за космос, сакралност, хармония, вечност“ (Стефанов 1994: 76).

- Василева 2002:** *Елин Пелин. 1877–1949. Био-библиография.* Василева, Е., Трендафилова, Р. Средкова, Г. (съст.). София: Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, 2002. // **Vasileva 2002:** *Elin Pelin. 1877–1949. Bio-bibliografiya.* Vasileva, E., Trendafilova, R. Sredkova, G. (sast.). Sofiya: Narodna biblioteka „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2002.
- Георгиев 2018:** Георгиев, Н. *Литературни похождения. Автори, творби, анализи.* Избрано. Т. 2. София: Изток – Запад. // **Georgiev 2018:** *Georgiev, N. Literaturni pohozhdeniya. Avtori, tvorbi, analizi.* Izbrano. T. 2. Sofia: Iztok – Zapad.
- Дилянов 1938:** Село и поезия. – В: *Литературен глас*, год. XXI, бр. 414, 7. // **Dilyanov 1938:** *Selo i poeziya.* – In: *Literaturen glas*, god. XXI, br. 414, 7.
- Елин Пелин 1938:** Елин Пелин. *Съчинения.* Т. 1–3. София: Хемус. // **Elin Pelin 1938:** *Elin Pelin. Sachineniya.* Т. 1–3. Sofia: Hemus.
- Елин Пелин 1942a:** Елин Пелин. *Съчинения.* Т. 4. София: Хемус. // **Elin Pelin 1942a:** *Elin Pelin. Sachineniya.* Т. 4–5. Sofia: Hemus.
- Елин Пелин 1942b:** Елин Пелин. *Съчинения.* Т. 5. София: Хемус. // **Elin Pelin 1942b:** *Elin Pelin. Sachineniya.* Т. 4–5. Sofia: Hemus.
- Елин Пелин 1972:** *Литературен архив. Т. 4. Елин Пелин.* Генов, К. (съст. и ред.). София: Българска академия на науките, 1972. // **Elin Pelin 1972:** *Literaturen arhiv. T. 4. Elin Pelin.* Genov, K. (sast. i red.). Sofia: Balgarska akademia na naukite, 1972.
- Коларов 2016:** Коларов, Р. *Елин-Пелин.* София: Просвета. // **Kolarov 2016:** *Kolarov, R. Elin-Pelin.* Sofia: Prosveta.
- Кръстева 2019:** Кръстева, Г. *Лично и антологично. Автоантологични модели и персонални антологийни присъствия в българската лирика от периода 2008–2017 година.* Варна: LiterNet. // **Krasteva 2019:** *Krasteva, G. Lichno i antologichno. Avtoantologichni modeli i personalni antologiyini prisastviya v balgarskata lirika ot perioda 2008–2017 godina.* Varna: LiterNet.
- Михайлов 2021:** Михайлов, Д. Елин Пелин „портретува“ д-р Кръстев. – В: *LiterNet*, № 3 (256), 21.03.2021. // **Mihaylov 2021:** *Mihaylov, D. Elin Pelin „portretuva“ d-r Krastev.* – In: *LiterNet*, № 3 (256), 21.03.2021.
- Панова 1988:** Панова, И. *Вазов, Елин Пелин, Йовков. Майстори на разказа.* Трето издание. София: Народна просвета. // **Panova 1988:** *Panova, I. Vazov, Elin Pelin, Yovkov. Maystori na razkaza.* Treto izdanie. Sofia: Narodna prosveta.
- Панчева 1978:** *Български книги. 1878–1944.* Т. 2. Г–З. Панчева, И. (съст.). Ставрев, К., Зотова, К. (ред.). София: Народна библиотека „Кирил и Методий“, 383–388. // **Pancheva 1978:** *Balgarski knigi. 1878–1944.* Т. 2. G–Z. Pancheva, I. (sast.). Stavrev, K., Zotova, K. (red.). Sofia: Narodna biblioteka „Kiril i Metodiy“, 383–388.
- Ракитин 1972:** Ракитин, С. *Литературен архив. Т. 4. Елин Пелин.* София: Българска академия на науките, 103–104. // **Rakitin 1972:** *Rakitin, S. Literaturen arhiv. T. 4. Elin Pelin.* Sofia: Balgarska akademia na naukite, 103–104.
- Стефанов 1994:** Стефанов, П. Повестта на Елин Пелин „Гераците“ в контекста на българския модернизъм от началото на века. – В: *Проглас*, кн. 1, 73–89. // **Stefanov 1994:** *Stefanov, P. Poveстта na Elin Pelin „Geratsite“ v konteksta na balgarskiya modernizam ot nachaloto na veka.* – In: *Proglas*, kn. 1, 73–89.
- Янев 1994:** Янев, С. *Елин Пелин.* В. Търново: Абагар. // **Yanev 1994:** *Yanev, S. Elin Pelin.* V. Tarnovo: Abagar.